

Janneke KALSBECK
Universiteit van Amsterdam
Ls Slavische taalkunde, Spuistraat 210
NL-1012 VT Amsterdam

JEDNO POGLAVLJE IZ SINTAKSE ISTARSKE ČAKAVŠTINE: UPOTREBA GLAGOLSKIH OBLIKA

U radu se analizira glagolski sustav u "sjeverozapadnočakavskim govorima" Istre. Obrađuju se inovacije u odnosu na praslavenski glagolski sustav i ističu razlike u funkcioniranju i uporabi glagolskoga sustava u istarskim čakavskim govorima i standardnome hrvatskom jeziku.

0. UVOD

U ovoj ću se raspravi pozabaviti čakavskim govorima koji se definiraju kao 'sjeverozapadnočakavski' (definicija se temelji na jednom akcentološkom klasiifikacijskom kriteriju, tj. na prisutnosti slučajeva neocirkumfleksa u pridjevima tipa *stâri* i u *e*-prezentima tipa *plâčen*). Takvi se govori u Istri nalaze na pet područja: okolica Žminja, Pazina, Labina, Boljuna ("centralnoistarski sjeverozapadnočakavski govori") i Buzeta ("sjevernoistarski sjeverozapadnočakavski govori", v. Vermeer 1982: 290-293 i 316-320, Kalsbeek 1998: 12-14). Građa za analizu glagolskog sustava bit će podaci koje sam prikupila na terenu na područjima oko Žminja, Pazina i Labina. Za četvrto 'centralnoistarsko' područje, okolicu Boljuna, nedostaju mi podaci, a za "sjevernoistarsko" područje, okolicu Buzeta, moji podaci upućuju na to da se tamo glagolski sustav donekle razlikuje od sustava u drugim istarskim sjeverozapadnočakavskim govorima.¹ Podatke

¹ Na primjer, futur se u tim govorima tvori, osim od pomoćnih oblika *ćun*, *ćeš*, *će* itd. + inf, i od pomoćnih oblika *buan*, *buaš* itd. + glagolskog pridjeva radnog (ovaj futur ima nijansu potencijalnosti, na pr. Nugla (kod Buzeta) *én duán buaš šlá* 'jednog dana ćeš -valjda- ići'); usp. i pomoćne oblike *bljen*, *blješ*, kojih nema u drugim istarskim sjeverozapadnočakavskim govorima, npr. *da ne bješ bólan* 'da ne bi bio bolestan'.

sam uzimala uglavnom iz govora sela Orbanići kod Žminja (v. Kalsbeek 1998), a osim toga iz srodnih mu centralnoistarskih govora mjesta: Beram (blizu Pazina), i Cerovica (okolica Labina) (v. Kalsbeek 1998 i 1983).²

Osnovne su inovacije, provedene u glagolskom sustavu ovih govora, u usporedbi s naslijeđenim praslavenskim sustavom sljedeće: smanjivanje broja nesloženih oblika uz povećavanje broja složenih, te postojanje plodne kategorije habitualnosti, koja se u znatnog broja glagola javlja kao podvid, habitualni Aktionsart (**hab**), u infinitivu, prezentu i glagolskom pridjevu radnom (pretežno u perfektu).³ Imperfekta, aorista i supina nema, a od participa dva su još u živoj upotrebi (*l*-particip i trpni particip), dok su aktivni particip prezenta i aktivni particip preterita I. u vrlo ograničenoj upotrebi kao gerundi.

Na ovom ograničenom prostoru, naravno, ne mogu dati kompletnu sliku funkcija glagolskih oblika ovih govora; stoga ću samo kratko izdvojiti neke zanimljivije pojedinosti funkcije glagolskih oblika, pretežno složenih, u istarskim govorima, uspoređujući ih tu i tamo s funkcijom odgovarajućih oblika u standardnom hrvatskom, po eksplicitno komparativnom pristupu.⁴

1. INVENTAR GLAGOLSKIH OBLIKA U GOVORU OKOLICE ŽMINJA.

Inventar glagolskih oblika govora Žminjštine, s kojim se podudara onaj u drugim spomenutim govorima, sljedeći je:⁵

(a) *sintetski oblici*:

infinitni:

• *infinitiv* – svršeni vid (**pf**) (npr. *hītit*), nesvršeni vid (**ipf**) (npr. *hītat*)⁶

² Za mjesto Orbanići informanti su mi bili Nevenka Erman-Orbanić, Mate Orbanić 'Barita' i pok. Mate Orbanić 'Šantinin'. Za Beram su mi bile informantice pok. Antica Ladavac i pok. Judita Londero; za Cerovicu su mi bili informanti Anđelo Tomišić i Ive Tomišić. Za Nuglu mi je informantica bila Vlasta Mikolavčić. Svima sam zahvalna za suradnju.

Zahvaljujem svojim kolegama Adriaanu Barentsensu i Radovanu Lučiću na komentaru prve verzije ovog teksta.

³ Lovljanov u svom tekstu na boljunskoj čakavštini ima jedan primjer habitualnog glagolskog pridjeva u kondicionalu/habitualu: *a saki pastir bi jo vavek nošieva sobon* (1949: 128). Takvu konstrukciju nisam našla u Žminju, Bermu i Cerovici. Ako tamo i postoji, nije jako frekventna. Habitualni Aktionsart postoji na primjer i u kvarnerskim govorima, usp. Kalsbeek 1984.

⁴ Po principu koji je prvi koristio Luka Zima (1887), a koji se na drugačiji, inovativni način, primjenjuje i u članku Mire Menac-Mihalić (1989) gdje se daje koncizni komparativni pregled morfološkog sustava čakavskog glagola s jedne, a standardnohrvatskoga s druge strane.

⁵ Za pregled glagolske morfologije govora Žminjštine v. Kalsbeek 1998: 180-189.

⁶ Govori Žminjštine i Pazinštine poznaju dva duga akcenta, $\bar{\text{~}}$ i $\bar{\text{~}}$, i kratkosilazni akcent $\bar{\text{~}}$. Govor Cerovice u Labinštini i govor Nogle u Bužeštini poznaju samo jedan akcent; naglašene vokale bilježim kao *á*, *í* itd. U Cerovici je dugo **ā* prešlo u *o*, a dugo **ō* u *ō*, usp. *tovór* 'magarac', *prosác* 'svinja', *nōs*. Znakom *ε* bilježim tamošnje otvoreno *e* pod naglaskom, kao i otvoreno *e* u govoru

i habitualni podvid (**hab**) (npr. *hićievãt*)

- **glagolski prilog sadašnji** (samo **ipf**, npr. *ćakulãjuć; na sedić*)
 - **glagolski prilog prošli** (samo jedna atestacija: *na skrĩšĩ* ‘potajno’)
 - **glagolski pridjev radni** – **pf** (npr. *hĩti, hĩtili*), **ipf** (npr. *hĩta, hĩtali*) i **hab** (npr. *hićievã*)
 - **glagolski pridjev trpni** – **pf** (npr. *zãprt; ubũćen*) i **ipf** (npr. *kũhan*)
 - **glagolska imenica** – (npr. *kopãnje; kršćĩenje*)⁷
- finitni:
- **prezent** – **pf** (npr. *hĩtin*), **ipf** (npr. *hĩtan*) i **hab** (npr. *hićievãn*)
 - **imperativ** – **pf** (npr. *hĩti*) i **ipf** (npr. *hĩtaj*)

Napomene uz pojedine sintetske oblike:

Neke funkcije infinitiva, glagolskog pridjeva radnog i prezenta поближе ćemo razmatrati u točkama 2.- 8.

Glagolski prilog prošli izišao je iz upotrebe, osim jednog, adverbijaliziranog, rudimenta: *na skrĩšĩ* ‘potajno’. Glagolski prilog sadašnji, koji je prilično rijedak, pokazuje jaku sklonost daljoj adverbijalizaciji, što se očituje i u čestoj prisutnosti prijedloga *na*, koji u ovim govorima često prati i priloge nastale od pridjeva, usp. Žminj *na tĩho, na gõšće* ‘češće’.⁸ Prijedlog *na* pretežno se javlja uz prilog sadašnji od glagola koji označuju stanje ili dinamičnu situaciju subjekta, ili barem radnju koja ne zahtijeva subjektovu isključivu pažnju, tako da se radi o popratnoj radnji, označenoj adverbijalnom konstrukcijom, a ne o ravnopravnoj istovremenoj radnji uz radnju označenu ličnim glagolskim oblikom, na pr. *na spić* ‘spavajući’, *na hodić* ‘pješke’, ali: *kantãjuć, ćakulãjuć*, bez prijedloga *na*.

Upotreba trpnog pridjeva, glagolske imenice, te imperativa ne razlikuje se mnogo od upotrebe odgovarajućih oblika u standardnom hrvatskom, pa ovdje ne ulazim u razmatranje funkcija tih oblika.⁹

(b) *perifrastični oblici:*

- **futur** – *ću, ćeš, će, ćemo, ćete, te* + inf, npr. *ću prĩt*¹⁰
- **prohibitiv** – *nemuõj, nemuõjte* + inf, npr. *nemuõjte vrišćet; nemuõj sēs na tlã*

Nugle kod Buzeta, v. bilješku 1. U Žminjštini i Pazinštini, dugi su **ē* i **ō* diftongirani (v. Kalsbeek 1983). Diftonge bilježim pretonski kao *ie* odn. *uo*, a pod akcentom kao *iē, iū, uō, uō* itd.

⁷ I u glagolskoj imenici postoje svršeni i nesvršeni vid, npr. *kršćĩenje pf, orãnje ipf, kopãnje ipf*, ali nisam našla parnjaka.

⁸ Uz priloge se često stavlja i prijedlog *po*, npr. *po stãro, po nãše, po vãše, po hrvãtski*.

⁹ Postoji i narativni imperativ, ali je jako rijedak, usp. Kalsbeek 1998: 308.

¹⁰ Klitike se u ovim govorima stavljaju uglavnom ispred finitnog glagola (osim imperativnih oblika), tako da mogu biti i na početku rečenice ili fraze, usp. Kalsbeek 1998: 328-29.

Termin ‘prohibitiv’ koristim radi oblika i funkcije ovih oblika (v. t. 2.).

- “**perfekt**” – prezent glagola *bit* + glagolski pridjev radni glavnog glagola, npr. *smo lovili; si vīdela?* Termin ‘perfekt’ upotrebljavam oblika radi; funkcija je ovog oblika ‘opće prošlo vrijeme’.
- “**pluskvamperfekt**” – perfekt glagola *bit* + glagolski pridjev radni glavnog glagola, npr. *me je bī pūsti dōma*. Ni termin ‘pluskvamperfekt’ nije jako pogodan, a koristi se radi tradicije. Za njegovu funkciju v. t. 5.
- **futur II** – pomoćni oblici *buōden, buōdeš* itd. + glagolski pridjev radni glavnog glagola, npr. *kad buōdemo šlè tāmō*
- **kondicional** – pomoćni oblici *bih, bi, bi, bimo, bite, bi* + glagolski pridjev radni glavnog glagola, npr. *ta nījva bi bīla dobrā*
- **kondicional II** – kondicional pomoćnog glagola *bit* + glagolski pridjev radni glavnog glagola, npr. *bimo bīli dēlali*.

Funkcija futura II u zavisnim rečenicama ne razlikuje se mnogo od funkcije odgovarajućeg oblika u standardnom hrvatskom.¹¹ O njegovoj funkciji u glavnim rečenicama, i o ostalim perifrastičnim oblicima bit će riječi u točkama 2. do 8.

2. UPOTREBA INFINITIVA I OBLIKA SLOŽENIH S INFINITIVOM¹²

Ovdje ću navesti primjere za samostalni infinitiv i za infinitiv u perifrastičnim glagolskim oblicima.

Samostalni se infinitiv, za razliku od infinitiva u standardnom hrvatskom, koristi npr. u narativnom tekstu:

(a) kao dio narativne linije, npr. *i onipūt se je zvādilo plēh, i strūnīt* (‘stresti’), *svđ to ugljiēvlje na kūp Ž*;

(b) u funkciji označivanja specifične okolnosti, npr. *pōsle san mīslila – čā bin ja dālā ten otrokuōn jēs, kad bi tū pojēli tu štrūcu krūha i to kafē pōpili, dōma ne mōc puōc, nič ne imēt u bōške* (‘u šumi’) *dāt ... B*

Osim toga, kao i u standardnom hrvatskom samostalni infinitiv može vršiti funkciju direktiva kad se obraća djeci, na primjer:

Te nōgi uprāt, i ubūt! Ž

U jedinjoj atestaciji takve direktivne upotrebe infinitiva u potvrdnom obliku infinitiv je svršenog vida.

¹¹ Ali je upotreba futura II od svršenih glagola češća nego u standardnom hrvatskom, npr. *Kad buōš priša stār, češ ga tūc?* B; *Ku buōdo prišli, nēka mi se jāve Ž*.

¹² U točkama 2. – 8., slova iza primjera označuju sljedeća mjesta: Ž = Orbanici kod Žminja; B = Beram, Pazinština; C = Cerovica, Labinština.

Češći je niječni oblik nesvršenog infinitiva u funkciji prohibitiva, konstrukcija koja se kao i u standardnom hrvatskom upotrebljava najčešće u obraćanju djeci. U ovom slučaju niječna čestica *ne*, kao i u hrvatskom standardnom jeziku, prestaje biti klitična pa ima svoj akcenat. U mom materijalu nema atestacija svršenog infinitiva u takvoj funkciji. Primjeri:

Nè krāčēt vèc! ('ne vikati više') Ž; *Nè tō dèlat!* Ž; *Nè se tūc!* B

Prohibitiv se tvori i pomoćnim oblicima *nemuōj*, *nemuōjte*:

Nemuōj tō takñjat! ('nemoj to dirati'); *Nemuōjte vrīščēt* Ž

Nemój vozlját! ('nemoj zauzlavati (konac)') C

Prohibitivna konstrukcija *nemuōj* + nesvršeni infinitiv izražava opomenu koja je manje urgentna od opomene koja se izražava konstrukcijom *ne* + nesvršeni infinitiv. Niječni oblik nesvršenog imperativa (npr. *Ne vāljaj se!* 'ne prljaj se'), kao i konstrukcija *ne* + nesvršeni infinitiv, često označuje prohibitiv u situaciji gdje je radnja već u toku; pri tome je negativni imperativ manje urgentan nego konstrukcija *ne* + nesvršeni infinitiv.

Postoji i konstrukcija *nemuōj*, *nemuōjte* + svršeni infinitiv, koja se upotrebljava kad je naglašena nepoželjnost rezultata radnje, npr.

Nemuōj sēs na tlā ('na pod'); *Nemuōjte pušīt va škōdo* 'nemojte pustiti (krave) da kvare (usjeve)' Ž

Takve su konstrukcije manje urgentne nego konstrukcija s niječnim oblikom svršenog imperativa, koja se koristi u situacijama gdje se radnja koju govornik misli spriječiti nalazi pred samim početkom, usp.

Ne pušīt jo da čūda ('mnogo') *pījē*; *Ne stāni tū, aš je pirikulāno* ('opasno') *da nešto pāde na glāvo* Ž

Futur se tvori od kombinacije pomoćnih oblika *ću*, *ćeš*, *će*, *ćemo*, *ćete*, *te* i sl. i svršenog, nesvršenog ili habitualnog infinitiva, usp.:

Ma čā ću storīt ('napraviti') **pf**; *Jā ću ti kalievāt* ('dodavati') *te grōti* ('kamenje') **ipf** (usp. *ću se kalāt* ('spustiti') **pf**); *Do sadā smo spievāli* ('spavali') *gōre, sāt ćemo tū spievāt hab* Ž

Ćemo vīnet ('vaditi') *kumpír pf*; *Ja ću denās vinjēmat kumpír ipf* C

I u prohibitivu i u futuru naišla sam na pojavu sličnu onoj koju je Finka (1977: 134) pronašao u dugootočkim govorima, naime neobičan položaj nekih klitika: klitika *li* se može staviti između osnove i nastavka pomoćnog glagola za futur, a ima i jedna atestacija klitičke zamjenice umetnute između elemenata *ne* i *muōj*

Čēliš jūtre rivāt tō storīt? ('Hoćeš li sutra stići to obaviti?') Ž;

Kī znā čēlimo nāc mēsto Ž

Ne ga muōj zvāljāt! pored *Nemuōj ga zvāljāt!* ('Nemoj ga zaprljati') Ž

3. UPOTREBA PREZENTA

Ograničit ću se ovdje na funkciju prezenta u glavnim rečenicama.

Prema nesvršenom prezentu u standardnom hrvatskom, u ovim se govorima, pored nesvršenog prezenta, u vrlo velikom broju glagola javlja i habitualni prezent, usp.

Dìca se igrâjo ipf (tj., u trenutku govorenja: aktuelni, konkretni prezent) prema

Sadã se igriëva na Palãde hab ‘Sada ima običaj igrati se na Paladi’ Ž

Osim kao aktuelni prezent, nesvršeni se prezent upotrebljava i kao habitualni i atemporalni prezent, u slučajevima tipa:

Vëc ni ne žãnjemo Ž; *Krùh se kisa Ž*; *Jedanpūt smo ga namãzali z jenen (...)* *kuščícen* (‘komadićem’) *špehã. Sadã svi mãžemo z ùljen Ž*

Nesvršeni prezent se upotrebljava i kao historijski prezent:

Kat san prìšla dõma, san sedëla na baliduõru, i sedìn, sedìn, sedìn, (...) *i mi se põčelo spãt B*; *Prìden mãlo vñše (...)* *I mi vñčo »Stoj!« So bìli soldãti nãši. Ti prtižãni. Mi vñčo »Stoj!«.* *Dobrõ. Tõ san kãpi, »Stoj!« Ž*

Postoji i slučaj upotrebe nesvršenog prezenta u funkciji označivanja budućeg vremena: niječni oblik prezenta *griën* ‘idem’ itd. izražava radnju koja je planirana ili koja bi bila logična u određenoj situaciji, ali koju subjekt ne namjerava ostvariti, npr.:

Tìsti ne grëdo cã (‘Ovi neće otići’); *Ne griën se molit Ž*

Svršeni se prezent kao i u standardnom hrvatskom upotrebljava kao historijski prezent:

Ja prìden gõre jũšto puli portuõn ot te criëkve (...) *tãmo je bì plovãn* (‘I dođem ja sve do vrata te crkve (...) tamo je bio svećenik’) **pf B**

Osim toga se koristi u funkciji ponavljane, habitualne radnje, npr.:

Undë (‘tamo’) *hìtimo kakõvo grãno Ž*

A kolìko se plãti sãki dãn? B

Svë zapoštã (‘Sve zapamti’) Ž

Bragëši kõmoć zakučãn sadã (‘Hlače jedva zakopčam sada’) Ž

U posljednja dva primjera svršeni prezent izražava postojanje modalne okolnosti koja stimulira ili (u kombinaciji s prilogom *kõmoć* ‘jedva’) sprečava vršenje radnje. Ovo je značenje blizu slučajeva kao:

Zãč ne pðješ? (‘Zašto ne kreneš?’) Ž

Svršeni prezent se javlja, kao i u hrvatskom standardnom jeziku, u funkciji

potencijala u rečenicama gdje je prilogom ili zavisnom rečenicom izražen određen uvjet za radnju označenu svršenim prezentom: »(...) označavaju (se) radnje koje se vrše (...) kada se stvore uslovi za njihovo vršenje« (Stevanović 1967: 35). Takva se funkcija svršenog prezenta nalazi u slučajevima gdje bi svršeni prezent bio dopušten i u standardnom hrvatskom, npr.:

Ku jā zvađin, nič ne zustaņe ('Ako ja zagrabim, ništa ne ostane') Ž

Najveća razlika između hrvatskog standardnog jezika i istarske čakavštine u upotrebi svršenog prezenta dolazi do izražaja u sljedećem slučaju: u istarskoj čakavštini niječni oblik svršenog prezenta u glavnim rečenicama gdje nije izražen neki uvjet može imati funkciju potencijala, dok u standardnom hrvatskom to nije moguće. U niječnim rečenicama svršeni je prezent u funkciji takvog (negativnog) potencijala prilično uobičajen, npr.:

Ne dosmēte, aš je visōko ('Nećete doseći ...'); *Ne pōjen š nĵimi; Danās ne storīmō nič; Po ten puōte ne žbaljāš* ('Po tom putu nećeš zalutati'); *Ti ne kūpin nōvi; Samo sāt mi ne prĵde na pāmet. Ž*

Sāmo ja ne mōren pīt pa ne se uzdrāvin ('neću ozdraviti')¹³; *Danās stuō liēt ne buōde ni vās ni nās* B

Rijetko se takva vrsta upotrebe javlja u upitnim rečenicama:

Ali prĵde muōš? ('Ili će doći muž?') Ž

4. UPOTREBA PERFEKTA

I u perfektu se javlja habitualni podvid, usp.:

I pōkle uōn je čūvā, i je prĵša otāc njiguōf ipf (durativ) prema: *Smo čūvievāle skūpa hab* Ž

Nesvršeni perfekt, pored svoje durativne funkcije, izražava i ponavljane, habitualne radnje, kao na primjer:

Se je pozdravljālo jedampūt, pak bi bĵli reklĵ.... 'Hvāljen Īsus', sad rekuō, ma onipūt se je govorĵlo 'Hvāljen Susimarĵa' Ž

Nesvršeni perfekt može imati i konativno značenje, 'neuspjeli pokušaj', a kod glagola kretanja nesvršeni perfekt znači kretanje u dva smjera, na primjer, 'dolazak+odlazak' i sl.

Konativno je na primjer:

¹³ U istarskom čakavskom, zamjениčke se klitike mogu staviti između negativne čestice *ne* i finitnog glagolskog oblika, usp. Kalsbeek 1998: 331.

San zagrajevàla ('zagrađivala'), i stěšo so mi šli ('a ipak su mi ulazili')
ipf Ž

A kretanje u dva smjera:

San se stājala svě pozapìrat, ũkna ipf Snuōc smo hodili h Orbānićen ipf

Perfekt se svršenih glagola, pored funkcija sličnih onima koje vrši u standardnom hrvatskom, upotrebljava u funkciji habituala, i to i bez priložne oznake učestalosti. Postoje primjeri koji ne bi bili dopušteni u standardnom hrvatskom, kao:

To se zově burět (...) to se je posuođilo jedān drugemu pf
*Jedampūt se je ubiło uōfci včc pf ('nekad se više *zaklalo ovce') Ž*

5. UPOTREBA PLUSKVAMPERFEKTA

Pluskvamperfekt je mnogo češći nego u standardnom hrvatskom. Ja sam ga nalazila samo kod svršenih glagola, i kod aterminativnih nesvršenih. Obično označuje anteriornost neke radnje koja nije dio naracijske linije prema nekoj radnji u fokusu naracije, usp.: »(...) pomoću njega (se) jedan događaj evocira kao specifičan situacijski fon na koji se onda naslanja sve ono drugo što je, u stvari, prava tema kazivanja« (M. Ivić 1980: 97). Dakle, rezultat radnje koju označuje pluskvamperfekt stvara fon za druge radnje koje se označuju drugim glagolima, a koje se često i izostavljaju:

Smo i mī ustāli jedampūt (...) va kašūge, ciēli razret. Na trī ũri me je bī pūšti dōma, manē i jōš jenō (...) ti drugi do šiēs ũr večer Ž
A undē su bīli pīni vēliki. Ma so ih posēkli unī bīli B
Unī so īškāli sāmō dvā. A ti dvā so bili ũšli ('pobjegli'). Niso prīšli na plāc B

6. UPOTREBA FUTURA II

Upotreba niječnog oblika futura II u glavnim rečenicama paralelna je upotrebi niječnog svršenog prezenta (v. t. 3.). Niječni oblik označuje negativni potencijal, na primjer:

Ne buōde pāda oni dāš. Ne buōdeš mōga poprāvīt. Ž

7. UPOTREBA KONDICIONALA

Najčešća je funkcija kondicionala, kao i u standardnom hrvatskom, izražavanje imaginarnih situacija, ili imaginarnih reakcija na imaginarnu situaciju (koja ne mora biti izražena):

*Ta nĵiva bi bila dobrà, ma bi jo triĕbalo razdĕlat Ž
Ne daj Buôh da znâjo. Bi bìli žĕšći. A, bì. B*

I u kondicionalu, kao i u futuru, upitna se čestica *li* može staviti između osnove i nastavka pomoćnog glagola:

(Pita) da bìlih jâ tð. Ž

U finalnim rečenicama s veznikom *da* kondicional označuje indirektnu molbu, naredbu ili želju, s orijentacijom na budućnost, usp.:

*Po mðkren da nĕ bi šlà hodīt Ž
Vâjk ('uvijek') san imĕla to đico sðbon, da me nĕ bi ziĕli kâmo ćâ B*

Kondicional se za razliku od kondicionala u standardnom hrvatskom jeziku prilično rijetko javlja za označavanje ponavljane radnje, habituala, ali ima primjera kao:

Jâ bih čūvâla po zglâmnice ('po rubu njive'), undĕ na krâje, a krâva bi bìla zâla za zmaknūt ('kadra da nešto ugrabi') Ž

8. UPOTREBA KONDICIONALA II

Kao i pluskvamperfekt, i kondicional II je mnogo češći nego u standardnom hrvatskom. U mom materijalu nalazi se samo kondicional II svršenih i aterminativnih nesvršenih glagola. Kondicional II i u standardnom hrvatskom i u istarskom čakavskom često označuje imaginarnu radnju, i to u prošlosti¹⁴; po obliku bi to bio kondicional pluskvamperfekta, usp.:

*Bih bila stðrila ta brhân ('haljinu'), ma mi nĕ rivâlo ('dostajalo') rðbi. Ž;
bimo bìli na mĕre dĕlali ('radili') Ž
Nič ne imĕt u bðške dât, ćâ bite bila dâlâ ten đican? B*

Kondicional II može označiti i neku sklonost subjekta prema nečemu:

*I kat so onĕ šli ćâ, (...) manĕ zâprli ('zatvorili') va kùćo... A jâ bih bì jiĕ ('jeo') Ž
Kat smo prišli na krâj, uôn bi bì šâ dðma Ž
Nĕke krâvi so se bile nâšle da bi bile ljûdi udrĕle Ž*

Pored toga, kondicional II vrlo često označuje habitualnu radnju u prošlosti; tako u primjerima:

(...) znûtre bi jin reklĭ – molĭte, molĭte, ku čò znóte – , i onĭ bi bili pòćeli molĭt. Pòkle se je piló, škercálo, jálo C

¹⁴ Kondicional (I) za razliku od Kondicionala II samo dopušta značenje prošlog vremena (usp. zadnji primjer u t. 7.), a ne mora ga obvezno sadržavati.

*So nan daváli málo krúha, i to krúh bi bili (o grédi?) zavésili, i mi nesmó
ga mogli duséc C
Bđci bimo bili stāvili va sřč ('u kantu') Ž
Va onđ bimo bile nālile vodi, i režentāle ('isprale') rđbo Ž*

9. ZAKLJUČAK

Pri usporedbi funkcija glagolskih oblika u istarskom čakavskom i standardnom hrvatskom jeziku uočljive su sljedeće osobine istarske čakavštine:

1. Češća je upotreba svršenog vida u perfektu, gdje može označivati i habitualnost, te upotreba svršenog vida u prezentu u glavnim rečenicama, gdje niječni svršeni prezent označuje negativni potencijal.
2. Češća je upotreba pluskvamperfekta u funkciji stvaranja fona za radnje u prošlosti.
3. Popriličan je broj raznih konstrukcija koje mogu vršiti funkciju označavanja habitualnosti:
 - posebni habitualni Aktionsart, u infinitivu, prezentu i perfektu (gl. pr. radnom)
 - perfektivni perfekt
 - perfektivni prezent
 - kondicional II
 - glagoli kao *užāt* 'običavati' + inf, kao na pr. *mī užāmo tđ kūpīt* Ž (iza *užāt* infinitiv je svršenog vida) i sl.

KORIŠTENA LITERATURA

- Finka, Božidar 1977. Dugootočki čakavski govori, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 4, 7–178.
- Ivić, Milka 1980. O značenju srpskohrvatskog pluskvamperfekta, *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 23/1, 93–100.
- Kalsbeek, Janneke 1983. Prilog proučavanju vokalnih sustava sjeverozapadnočakavskih govora u Istri, *Studies in Slavic and General Linguistics* 3, 247–264.
- Kalsbeek, Janneke 1984. Izvedeni nesvršeni glagoli u nekim čakavskim govorima, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* 14, 169–176.
- Kalsbeek, Janneke 1998. *The Čakavian Dialect of Orbanici near Žminj in Istria*, Amsterdam-Atlanta.
- Lovljanov, Frane 1949. Boljun (Istra), *Zbornik za narodni život i običaje* 33, 125–133.

Menac-Mihalić, Mira 1989. Glagolski oblici u čakavskom narječju i u hrvatskom književom jeziku, *Filologija* 17, 81–109.

Stevanović, Mihailo 1967. *Funkcije i značenja glagolskih vremena*, Beograd.

Vermeer, Willem 1982. On the principal sources for the study of čakavian dialects with neocircumflex in adjectives and *e*-presents, *Studies in Slavic and General Linguistics* 2, 279–341.

Zima, Luka 1887. *Někoje, većinom sintaktičke razlike između čakavštine, kajkavštine i štokavštine*, Zagreb (*Djela JAZU* VII).

A chapter from the syntax of Istrian Čakavian: the usage of verb forms

Summary

The article deals with the usage of verb forms in the so-called North West Čakavian dialects of Istria (the term ‘North West Čakavian’ referring to those dialects with examples of neocircumflex: a long falling vowel in adjectives and *e*-presents belonging to Stang’s accentuation type (a), e.g. *Žminj stâri, plâčen*, cf. Vermeer 1982: 290–293 and 316–320). Of the five areas in Istria where such dialects are spoken, examples for this article are taken from the author’s field work data gathered in three of them: the areas around *Žminj*, *Pazin* and *Labin*. The dialects from these areas are closely related, and have very similar verbal systems.

An inventory of verb forms for the dialect of *Orbanići* in the *Žminj* area is given, followed by a short overview of the usage of the present in main sentences, and the usage of analytic verb forms, for all three areas.

Some of the most striking features of the verbal system of these dialects, also some of the features wherein Istrian čakavian distinctly differs from literary Croatian, are the usage of the negated perfective present expressing a negative potential, and the existence of a considerable number of constructions which can express a habitual action, e.g. the perfective present, the perfective perfect, the conditional II, and especially a separate habitual Aktionsart as a productive category in the infinitive, the present and the active participle, e.g. *se igriěva* ‘(she) is in the habit of playing’ vs. *se igrâ* ‘(she) plays, (she) is playing’.

Ključne riječi: hrvatska dijalektologija, čakavski, glagolski sustav, istarski govori

Key words: Croatian dialectology, Čakavian, verbal system, Istrian dialects